

ירושלמי אקטואלי

יו"ל ע"י "בית המדרש למגידי שיעורים בדף היומי", כפר גנים ג' פתח תקוה

גליון מס' 7 | פרשת חוקת | ג' תמוז תשע"ו

הפרשה בירושלמי

פרה אדומה

לו כל ישראל משקלה זהב ונטלוה. אמר רבי שבתאי: כתיב (איוב לז כג) ומשפט רוב צדקה לא יענה - אין הקב"ה משהא מתן שכרן של עושי מצות בגוים

מבואר שר' אליעזר ששלח אותנו ללמוד כיבוד אב ואם מדמא בן נתינה, צריך להסביר כעת את שיטתו ההלכתית מול הסיפור הנמסר בשמו שמתחיל בתרומה למקדש ונגמר בפרה אדומה. בשניהם לא היה לחכמים שום היסוס מלקיחה מגוי. ולא עוד, אלא גוי שעפ"י הירושלמי, הפך את כיבוד אב ואם שלו לעבודה זרה ממש (האבן שעליו ישב אביו). איך יעמיד ר' אלעזר את שיטתו ההלכתית המתבססת על דרשות פסוקים שלקיחה היא רק לישראל, או חמור מזה על החשד שעובדי כוכבים רובעים את בהמותיהם מול סיפור שמובא בשמו הוא על התנהגות ערכית של "עושי מצוות בגויים" (לשון הירושלמי לעיל) שממחיש את הגינותם ואמינותם? והוא אכן נדחק לסיטואציה מורכבת (או כך לפחות נדחקו האמוראים המסבירים את שיטתו כמו רב שילא בגמ' בבלי), שחכמים קנו את הפרה האדומה מיהודי שקנה אותה קודם באופן פרטי מדמא בן נתינה! "פרט קטן" שמשנה את כל מהות הסיפור. ראה גם בהמשך הגמרא שם שרבי אליעזר מכנה את דמא בן נתינה "רמץ" ונותן תירוץ דחוק נוסף שישיראל היו משמרים את הפרה משעה שנולדה! לעומת תירוצים אלה, ראה דף קודם בגמרא שחכמים שמתירים לקנות מגוי, לא בהכרח עושים זאת מטענה של ערכים מוסריים, אלא משיקול פשוט וענייני של "משום ניחא פורתא - לא מפסיד טובא", היינו הגויים מודעים לערך הגבוה של פרה אדומה (ואולי גם צרכי מקדש אחרים) ולא יסתכנו להפסיד ממון זה, בשל דעותיהם או יחסם לעבודת הפולחן היהודית. ראה רש"י שם: "לא מפסיד טובא - דמים יקרים של פרה אדומה".

מנין ידעו שאכן לא העלו עול ע"ג הפרה האדומה?

זאת חוקת התורה אשר צוה ה'...ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול (יטב).

במשנה (פרה פ"ב מ"א) רבי אליעזר אוסר לקנות פרה אדומה מגוי, דחשודים על הרביעה, וחכמים מכשירים, מפני שהבהמה נעשית עקרה כשרובעה, שהנכרי חס על בהמתו שלא תיעקר.

כיצד קנו את הפרה אדומה מגוי?

בבבלי בע"ז כג: תני שילא: מאי טעמא דרבי אליעזר? דכתיב: "דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה" (במדבר יט כ) - בני ישראל יקחו, ואין העובדי כוכבים יקחו. אלא מעתה, "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" (שמות כה ב) - הכי נמי דבני ישראל יקחו, ואין העובדי כוכבים יקחו, והאמר רב יהודה אמר שמואל, שאלו את ר' אליעזר: עד היכן כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו, פעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד בששים רבוא שכר, רב כהנא מתני: בשמונים רבוא, והיו מפתחות מונחות תחת מראשותיו של אביו ולא צערו! ועוד, קתני סיפא: לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה בעדרו, נכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם: יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי, עכשיו איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא - התם על ידי תגרי ישראל זבון.

ובירושלמי פאה א,א הסיפור מובא בתוספת כזו. שאלו את רבי אליעזר: עד היכן הוא כיבוד אב ואם אמר להן: ולי אתם שואלין? לכו ושאלו את דמא בן נתינה. דמה בן נתינה ראש פטרכולי היה. פעם אחת היתה אמו מסטרתו בפני כלכולי שלי ונפל קורדקון שלה מידה והושיט לה שלא תצטער. אמר רבי חזקיה: גוי אשקלוני היה וראש פטרכולי היה, ואבן שישב עליה אביו לא ישב עליה מימיו. וכיון שמת אביו עשה אותה ירָאָה שלו. פעם אחת אבדה יְשִׁפָּה של בנימין אמרו: מי יש לו אבן טובה כזו? אמרו: יש לדמא בן נתינה. לכו אליו ופסקו איתו במאה דינר. הלך וביקש להביאה להם ומצא את אביו שישן. יש אומרים שמפתח התיבה הייתה באצבעותיו של אביו ויש אומרים שרגלו של אביו הייתה פשוטה על התיבה. ירד אליהם ואמר להם: איננו יכול להביאה לכם. אמרו: שמא הוא רוצה כסף נוסף. העלו למאתיים, העלו לאלף. כיון שהתעורר אביו משנתו, ירד והביאה להם. רצו לתת לו בסכום האחרון (שפסקו לו) ולא קיבל עליו. אמרו: מה אני מוכר לכם כבודו של אבא בכסף? איני נהנה מכבוד אבותי כלום. מה פרע לו הקב"ה שכר? אמר רבי יוסי בי רבי בון: בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה ושקלו

לעי"נ

שמעון בן סוליקה ז"ל

הונצח ע"י

משפחת דהן

לעי"נ

רבקה וייסטון

בת

ר' יהושע העשיל ז"ל

הונצחה ע"י המשפחה

הונצח ע"י קרן דניאל

לעי"נ של הר"ר אברהם גליק ז"ל

ובפסיקתא דרבי כהנא (פרשת פרה - פיסקא י"ד אות א') מובא שהיה סימן נוסף שהיו יודעים עם עליה עול, שעד שלא עליה עלה עול היו עיניה שוות, ומשעלה עליה עול עיניה שורות [מביטים לכאן ולכאן] והיא פוזלת.

ובתפארת ישראל (בועז אות א) כתב שוודאי שסימן זה מעשה ניסים הוא, שאין לומר שבדרך הטבע אם פרס טליתו עליה ינשרו ב' שערות בצוארה, והקשה שכיון שהיה זה ע"פ נס, א"כ אין סומכין על הנס? ותירץ דהיכא דלא אפשר בענין אחר שאני.

ובפי' אליהו רבה על המשניות הקשה מדוע לא חשו חכמים שאולי העלה הגוי עול על הפרה ונפסלה? ותירץ ע"פ הפסיקתא זוטרתא (פרשת חוקת) שפעם אחת הוצרכו ישראל לפרה אדומה ומצאוה אצל כנעני אחד, והכיר בהם שהם צריכין לה הרבה, והעלה מחירה בדמים מרובים, נתנו לו כל מה שביקש מהם, אמר להם הניחוה עד למחר ולמחר תקחוה. מה עשה אותו הטמא העלה עליה עול, ומנין ידעו? שתי שערות יש לה על צווארה, כיון שעולה עליה עול מיד נופלות [נכפפות], אמרו לו קח את שלך ותן לנו הממון שלנו שכבר נפסלה הימנו, הלך אותו הכנעני וחנק את עצמו מחמת צער.

מבואר מדברי הפסיקתא שכיון שהיו יכולים לבדוק אם עלה עליה עול, הלכך אין לחוש.

בארה של מרים - מקומה וסגולותיה

שיש הר ששמו כרמל והוא נמצא ליד ים כנרת, וכן נראה מדברי הפני משה על הירושלמי (שם ד"ה להר) הר הישימון זהו הר הכרמל דגריס בשבת לענין זה, וא"כ אין סתירה בין הבבלי לירושלמי במיקומה של באר מרים.

מקומה המדוייק של הבאר בים כנרת כתב הירושלמי (כלאים שם) א"ר יוחנן שיערו חכמים שהוא מכוון כנגד שער האמצעי של בית הכנסת הישן של סרוגנין.

ר' חיים ויטאל בספרו שער הגלגולים (הקדמה לז) מביא תיאור מדוייק למקומה של הבאר וכה דבריו: בלכתך דרך ים טבריה אל חמי טבריה באמצע הדרך ממש במקום שיש דקלים רבים בשפת הים ההוא מכוון כנגד מגדל אחד אשר בראש ההר שם הוא בארה של מרים עכ"ל. ובספר פרי עץ חיים (שער הנהגת הלימוד פ"א) כתב מהרח"ו על עצמו שכל מה שלמד מהאר"י היה שוכח ולקחו האר"י בתוך הים כנגד עמודי בית הכנסת הישן, ולקח האר"י כלי א' ומילאו מים מבין העמודים והיה משקה למהרח"ו, וא"ל עכשיו תשיג הרבה חכמה כי המים הם מבארה של מרים, ומשם ואילך התחיל להכנס בחכמת הקבלה. [ובשו"ת יצחק ירנן ברדא ח"ו סימן ל' באר את הסימנין הללו לפי השטח כיום].

סגולותיה של באר מרים מלבד עדותו של המהרח"ו שמועיל לזכרון והבנה, מצאנו במדרש (ויק"ר שם) שמועיל לרפואה, שמובא שם על מוכה שחין שירד לרחוץ ונזדמנה לו באר מרים ונתרפא.

ובכל בו (הלכות מוצ"ש) כתב שנוהגין לשתות מים מן הבארות מיד עם צאת השבת, משום שבאר מרים מחזרת על כל הבארות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו מים וייתה יתרפא. [אך הרמ"א בסי רצט כתב דלא נהגו כן].

"ונשקפה על פני הישימון" (כא כ)

תניא א"ר חייא בר בא כתיב ונשקפה על פני הישימון, כל מי שעולה להר הישימון ורואה כברה קטנה בים טבריא, זו היא בארה של מרים (ירושלמי כתובות פ"ב ה"ג, וכן כלאים פ"ט ה"ג).

בבלי מובאת מימרא זו אך בציון מקום שונה, א"ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים, וזו היא בארה של מרים (שבת לה.).

ובספר כפתור ופרח לר' אשתורי הפרחי שהיה ממשרטטי גבולותיה של א"י הקשה, שאין דברים אלו עולים בקנה אחד, שהרי הר הכרמל הוא במערבה של א"י על שפת הים הגדול, וכ"כ רש"י (שם ד"ה כרמל) הר שעל שפת הים וחמה סמוך לשקיעתה נראית על ראשי ההרים וכו', ואם הבאר בים כנרת שהוא במזרח א"י לא יוכל לראותה מהר הכרמל, אמנם לדברי הירושלמי דמיירי שעולה על הר הישימון והוא במזרח של א"י ניחא דהוא סמוך לים כנרת.

ובהגהות הרד"ל (ויק"ר כב ד) כתב דטעות נפל בגרסת הסופרים שהעתיקו הר כרמל אגב מימרא הקודמת שהובאה שם וכתבוהו גם כן, אך יש לגרוס כאן הר הישימון כירושלמי.

אמנם בחידושי מהר"ם בנט (שבת לה. ד"ה ויצפה) כתב ליישב שמחמת גובה ההר יוכל לראות ממנו עד ים כנרת, ודייק זאת מהגמ' שכתבה ויצפה ויראה דהיינו שיצפה למרחוק ואז יראה.

הבנה מחודשת ניתן למצוא בחידושי הר"ח (שם ד"ה רבי) שכתב שם בענין שיעור הזמן של בין השמשות וז"ל: הרוצה לדעת שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הר הכרמל וירד ויטבול בימה של טבריה ויעלה עכ"ל, נראה מדבריו שלמד

עורך: ראש בית המדרש הרב ישראל מאיר ריאני שליט"א

חברי המערכת:

הרב איתמר נגר | הרב מאיר וולברשטיין | הרב מרדכי הרבסט | הרב נפתלי וסרמן